

МЦПД

Міжнародний
Центр
Перспективних
Досліджень

01001, Україна, м. Київ, вул. Інститутська, 14, офіс 10
Тел. (044) 279-88-23 | office@icps.kiev.ua | www.icps.com.ua

Зовнішньополітичні акценти

18 березня 2015 року
Спеціальний випуск

Туреччина: друг, партнер, конкурент?

20 березня очікується офіційний візит до Києва президента Турецької республіки Реджепа Таїпа Ердогана. У той час, коли сусіди України чітко поділилися на дві групи у своєму ставленні до російської агресії та конфлікту на сході нашої країни, позиція Туреччини до цього часу викликає більше запитань, ніж дає відповідей. Туреччина не стала чітко і недвозначно на бік України, як це зробила Польща і низка інших країн, що мають традиційно проєвропейську та проатлантичну орієнтацію. Туреччина не намагається балансувати між Києвом і Москвою, прагнучи заробити додаткові політичні чи економічні дивіденди, як це робить Білорусь. Туреччина зробила офіційні заяви про підтримку української територіальної цілісності, однак не приєдналась до європейських чи американських санкцій. Більше того, у розпал воєнних дій на Донбасі та початку дії західних санкцій щодо РФ Туреччина протягнула «руку допомоги» Москві у вигляді прийняття окремого документу щодо збільшення поставок турецьких товарів на російський

ринок. Туреччина є впливовим фактором у військово-безпекових питаннях у чорноморському регіоні, достатньо згадати роль цієї країни під час російсько-грузинської війни 2008 року; її політика щодо Криму та його приналежності Україні не є константою і може змінюватися не обов'язково у бажаному для Києва напрямі, у енергетичній сфері Україна вже стикалася з достатньо нетовариською позицією Анкари щодо поставок зрідженого газу до України. Ситуація в та навколо України, українсько-російського конфлікту, майбутнього чорноморського басейну стрімко розвивається і роль Туреччини у критичний момент може виявитись одним з вирішальних факторів. То ким є сьогодні Туреччина для України: другом, партнером, конкурентом? І ким стане вона завтра?

Після російської анексії Криму в березні 2014 року влада Туреччини офіційно висловила серйозне занепокоєння соціально-економічним становищем і забезпеченням прав кримськотатарського народу на півострові. Це питання порушувалося під час телефонних розмов на той

момент прем'єр-міністра Р. Ердогана з президентом В. Путіним. Анкара не визнала результатів кримського референдуму від 16 березня 2014 року та неодноразово декларувала свою відданість принципу територіальної цілісності України і закликала вирішити українсько-російський конфлікт, ґрунтуючись на міжнародному праві, а не на односторонніх силових кроках.

Разом з цим, турецьке керівництво категорично відмовилося запроваджувати одночасно з ЄС і США санкції проти РФ. Більше того, на сьогодні окрім РФ Туреччина є єдиною країною, яка порушує Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН від 27 березня 2014 року і не припиняє транспортне (паромне) сполучення із окупованим Росією Кримом.

Керівництво Турецької республіки воліє проводити прагматичну політику поділу спільних і взаємовиключних інтересів – отримувати максимальну економічну вигоду там, де це можливо, і обмежуватися моралізаторською риторикою в тих питаннях, на вирішення яких Туреччина і РФ мають діаметрально протилежні погляди. Така, здавалося б, двоїста політика Анкари базується на таких складових: (1) традиційно настороженому ставленні Туреччини до будь-якої військової активності Росії в Чорноморському регіоні – особливо до нарощування контингенту збройних сил РФ в Криму. Росія сприймається як конкурент і загроза, тим більше Росія в Криму, який для Туреччини має достатньо символічне значення; (2) власному «тюркоцентричному» сприйнятті регіону, ролі і місії Туреччини у чорноморському та середземноморському басейнах, на території колишнього СРСР чи на Близькому Сході, поглибленню розходжень з ЄС щодо низки внутрішньополітичних та міжнародних питань; (3) бажанні скористатися будь-якими можливостями для посилення власних політичних чи економічних інтересів, а з іншого боку – уникати викликів, які можуть створити загрози цим інтересам, наприклад енергетичним, враховуючи залежність цієї країни від поставок російського газу.

Від початку 2000х років економічний бум у двосторонніх відносинах Туреччини і Росії торкнувся двох ключових сфер: імпорту російського газу і туристичних послуг. Сьогодні Росія є для Туреччини другим за значенням тор-

говельним партнером після ФРН. У 2014 році сукупний товарообіг між Туреччиною та РФ склав 34 млрд. дол. США – переважно завдяки імпорту російського газу, який на 60% покриває потреби Туреччини в цьому енергоносієві. Для порівняння – українсько-турецький товарообіг за цей же період становить лише 4,86 млрд. дол. США. У той же час згідно з даними російського Центробанку, Туреччина займає лідируюче становище в секторі імпортованих до РФ послуг (звичайно ж, ідеться про туристичний бізнес). Так, у 2014 році найпопулярнішим місцем відпочинку російських громадян була Туреччина, готельно-туристична індустрія якої за минулий рік прийняла на обслуговування близько 4 млн. росіян. Більший туристичний потік до Туреччини генерує тільки ФРН. Не можна також не згадати про будівництво та сільське господарство. Для цих галузей турецької економіки Росія є великим і важливим експортним ринком.

З 2010 року між Туреччиною та РФ створена і функціонує Рада співробітництва високого рівня (РСВР), в рамках робочих засідань якої за чотири роки було укладено близько 40 договорів, включно з угодою про безвізовий режим. З часом до економічної складової російсько-турецьких відносин Москва виявила бажання додати стратегічне співробітництво, в т. ч. у військово-політичній сфері. Привід для плекання такого роду надій Кремлю надали дві події, які у Москві були помилково сприйняті як натяки на можливе стратегічне партнерство.

По-перше, у 2003 році парламент Туреччини відмовився надавати дозвіл на використання збройними силами США турецької території під час маневрів, пов'язаних із війною в Іраку. По-друге, у 2008 р., посиляючись на Конвенцію Монтре щодо статусу проток, Анкара не пропустила кораблі США до чорноморського узбережжя Грузії, проти якої Росія на той момент розгорнула так звану «П'ятиденну війну». Ймовірно, це дало привід президентові Путіну сподіватися на поглиблення не лише економічних, але й стратегічних відносин із турецьким лідером Ердоганом як потенційною протипагою американському впливу на Південному Кавказі та Близькому Сході.

Проте далі окремих аспектів економіки співпраця між РФ і Туреччиною навряд чи про-

сунеться. І справа не тільки в тому, що Туреччина є членом НАТО. Обидві країни мають занадто різні бачення цілої низки регіональних проблем: сирійської громадянської війни (Ердоган підтримує місцеву опозицію, Путін - сирійського президента Асада), Нагірно-Карабаського конфлікту (Анкара виступає на боці Баку, Москва - на боці Єревана), анексії Криму (Туреччина неодноразово офіційно висловлювалася про неприпустимість нехтування базовим принципом непорушності кордонів у Європі).

Це також стосується і стратегічних інфраструктурних ініціатив, зокрема проекту російсько-турецького газопроводу «Турецький потік». Його створення президент Путін поспіхом анонсував під час свого офіційного візиту до Анкари 1 грудня 2014 року. Однак відразу ж після його від'їзду уряд Туреччини однозначно заявив, що альтернативний азербайджансько-турецький проект TANAP є для цієї країни абсолютним пріоритетом. Ця ж позиція була підтверджена під час нещодавнього візиту до Анкари президента Азербайджану Ільхама Алієва. По суті, корпорації «Боташ» і «Газпром» підписали в грудні лише меморандум - декларацію про наміри, відповідно до якої російський газовий монополіст зобов'язався підготувати всього лише попереднє техніко-економічне обґрунтування майбутнього проекту газопроводу, щоб згодом надати його для розгляду та обговорення турецькій стороні. І це в той час, коли вже на 17 березня поточного року відбувся урочистий старт будівництва TANAP. До 2019 року цей газопровід дозволить диверсифікувати постачання газу на внутрішній турецький ринок і суттєво знизити на ньому теперішню 60% частку росіян.

У приватних бесідах із представниками українського посольства в Анкарі турецькі дипломати визнають, що у них немає стратегічних відносин з Росією, а натомість існує певний економічний порядок денний, який обмежується переважно туризмом та імпортом газу. На їхню думку, відсутність взаєморозуміння між Анкарою та Москвою з питань Сирії, України, Іраку, Кавказу та Єгипту є непереборною перешкодою на шляху побудови стратегічних відносин з Росією, з якою у сфері безпеки у Туреччині немає перспектив співпраці.

З іншого боку, лише через неспівпадіння стратегічних інтересів все ж не варто сподіватися на більш жорстку позицію Анкари щодо російської агресії проти України. Адже окрім енергетичної залежності від Росії, яка зникне не раніше 2019 року, в перспективі найближчих трьох місяців цьому перешкоджатимуть також і заплановані на червень 2015 вибори до парламенту Туреччини. На них президентська Партія справедливості і розвитку розраховує перемогти за рецептом, випробуваним ще з 2002 року – тобто від часу, коли її лідер Ердоган вперше прийшов до влади. Один із секретів політичного довголіття Ердогана та його високого рейтингу полягає у стійкому зростанні турецької економіки та поступовому, підвищенні якості життя в країні. Левова частка цих економічних здобутків Туреччини пов'язана з налагодженням економічних зв'язків із найбільшими регіональними державами, такими як ФРН, Іран, Росія. В умовах уповільнення економічного зростання і майже 30% девальвації національної валюти впродовж останнього року запровадження санкцій та обмежень економічної діяльності турецьких бізнесменів із Росією означатиме для турецького президента і його партії свідоме політичне самогубство. Звісно, до таких жертв заради України у правлячих колах Туреччині ніхто не готовий.

Це саме той випадок, коли економічні інтереси визначають політичні кроки. Наприклад, відмовившись від санкцій проти РФ, Туреччина не лише зберегла попередні обсяги експорту продукції власного агропромислового комплексу, а й почала нарощувати їх завдяки підписаному 14 серпня 2014 року протоколу про розширення обсягів експорту турецького продовольства до Росії. Йдеться насамперед про м'ясу і молочну продукцію, рибу та продукти рослинного походження, імпорт яких дозволив Москві пом'якшити негативний ефект від запровадженої нею ж заборони на імпорт продовольства з країн Заходу.

Свою роль у прохолодному ставленні до української кризи зіграло також традиційно насторожене ставлення турецьких політиків до масштабних соціальних протестів на кшталт тих, що відбувалися у 2013 році на площі Таксім у Стамбулі. Революційні події в сусідніх краї-

нах керівництво Туреччини ніколи не сприймає позитивно - згадаймо хоча б його реакцію на Помаранчеву революцію 2004 року. Наріжний камінь зовнішньої політики президента Ердогана – краще стабільність, ніж революція і непередбачуваність, особливо у Чорноморському регіоні. Тому і «Революція гідності» 2014 року була так само обережно сприйнята турецьким керівництвом.

Отже, Туреччина виявилася занадто обережною та не готовою відмовлятися від дивідендів, які можна отримати від боротьби через українську кризу, яка розгорнулася між Заходом і Росією. З огляду на це логічно постає питання про реалістичність задекларованого між Україною та Туреччиною «стратегічного партнерства» і співпраці в рамках Організації чорноморського економічного співробітництва. Схоже, що у відносинах Києва і Анкари настає час, коли потрібно визначитися із пріоритетами і шукати нові точки дотику.

Схоже, що у відносинах Києва і Анкари настає час, коли потрібно визначитися з пріоритетами і шукати нові точки дотику. Такими точками могли б бути насамперед спільні економічні інтереси – під час візитів турецьких керівників їх завжди супроводжує численна делегація бізнесу, яка займається пошуками нових торговельних та інвестиційних можливостей, і теперішній візит до України не буде винятком. Навіть в умовах російської агресії та усім відомих внутрішніх економічних проблем, є можливості для розвитку на українській території нових проектів у таких галузях, як текстильне і швейне виробництво, харчова промисловість, сільське господарство, будівництво, банківський сектор, морська логістика (будівництво портів, терміналів у дельті Дніпра та Південного Бугу для перевалки вантажів «річка-море»). Далеко не повною мірою використаний потенціал двосторонньої співпраці в галузі суднобудуван-

ня, авіабудування та енергетики. Торговельні та інвестиційні потоки можливо було б спрямувати на південні області України – Херсонську, Миколаївську, Одеську та Запорізьку, де можуть бути створені сприятливі умови для турецького бізнесу. В цьому відношенні на увагу заслуговує нещодавно висунута ідея проведення двостороннього бізнес-форуму з умовною назвою «Чорноморська економічна ініціатива XXI століття».

Нового імпульсу надасть завершення процесу укладення з Туреччиною угоди про зону вільної торгівлі, проте, зважаючи на нинішній стан української економіки, навіть після цього в найближчі роки значного зростання обсягів взаємної торгівлі очікувати не варто. Крім того, в ході переговорного процесу Україна має належним чином захистити інтереси вітчизняного бізнесу, адже сьогодні Туреччина в цьому відношенні має набагато сильніші позиції.

Слід чітко визнати: сьогодні Туреччина значно більш потрібна Україні, аніж Україна – Туреччині. Україна потребує єдиного фронту підтримки усіх сусідніх країн. Туреччина своїм недотриманням санкцій та активізацією контактів з Росією та окупованим Кримом не сприяє тиску на агресора та підтримці якнайшвидшого вирішення нинішнього конфлікту на сході України. Україна разом із американськими партнерами має зараз чітко провести роботу з Анкарою щодо її політики стосовно санкцій та Криму. Разом з тим, слід виробити нові взаємовигідні економічні та енергетичні проекти; Україна має зіграти на настороженому сприйнятті Туреччиною російського імперіалізму і бажанні турецького бізнесу максимально заробити на сусідніх ринках. Українська дипломатія сьогодні повинна запропонувати Анкарі оновлене стратегічне партнерство і нове бачення регіону і Європи, де обидві країни зможуть задовольнити свої національні інтереси.

Метою публікації є оцінка основних зовнішньополітичних кроків України, аналіз представлення України у контексті глобальних процесів у регіоні та світі, а також огляд основних світових подій, що можуть мати вплив на подальший розвиток України та країн регіону. Окрема увага приділяється оцінці процесу європейської інтеграції України, зокрема питанням імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

© 2014 Міжнародний центр перспективних досліджень (МЦПД)
У разі цитування обов'язкове посилання на МЦПД

Автор ідеї: Василь Філіпчук

Колектив експертів МЦПД: Антон Круть, Ярослав Войтко, Ірина Івашко

Експерти Центру відкриті до спілкування з медіа. Для отримання фахових коментарів просимо звертатися до Директора з комунікацій МЦПД Владислава Решетняка:
vrshetnyak@icps.kiev.ua